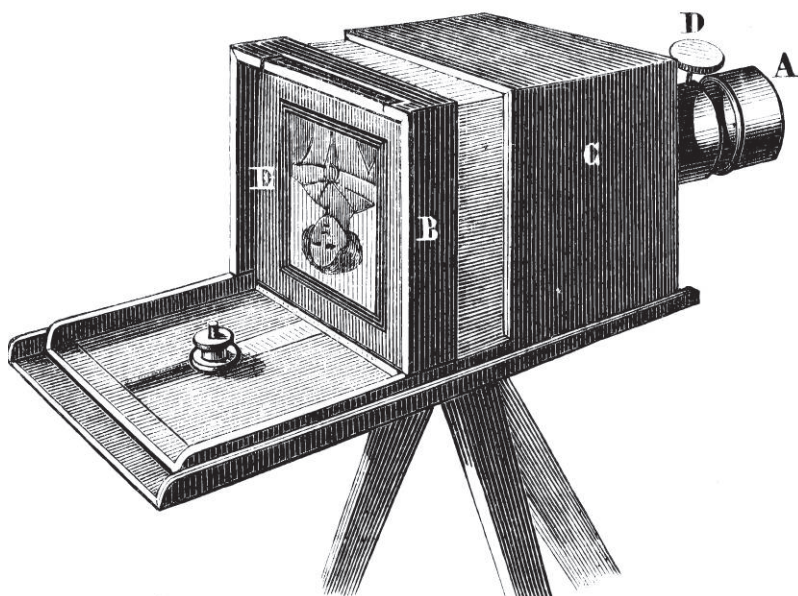

Danmarks første foto

Vi står på Ulfeldts Plads, i dag kendt som Gråbrødretorv, med ryggen mod Kejsergade. Pladsen ligger åben foran os, og vi kan se ned ad Løvstræde, der løber i højre side af billedet. Midt på pladsen ligger et faldefærdigt skur. Det står lidt skævt, er klodset op i den ene side for at kompensere for hældningen på det brolagte torv, men nogen fik lagt for meget træ eller sten under, så nu hælder skuret mod venstre. Ellers er torvet tomt, virker det til, men ved nærmere eftersyn kan man se en mand, der ligger og sover. Han har lagt sig på en sokkel, der bærer en skamstøtte til minde om Corfitz Ulfeldt (1606-1664), rigshofmesteren, der i 1657 deltog i Sveriges erobring af Danmark og blev dømt for landsforræderi. Den sovende mand er svær at se, som han ligger der gråt i gråt. Til gengæld er politibetjenten, der er tegnet med kridt på gavlen af det lille skur til venstre, meget tydelig.

Billedet, jeg ser på, er et af de tidligste fotografier i danmarkshistorien. Skamstøtten var blevet rejst på torvet i 1600-tallet, fordi Ulfeldt engang boede her. Støtten blev flyttet til Nationalmuseet i 1842, så fotografiet må være taget forud for det. Når jeg ser på billedet, er jeg ikke i tvivl om, hvorvidt nogen nu faktisk løftede det skur op i den ene side, om der faktisk lå en mand på det fundament, eller der virkelig var en politibetjent tegnet på den gavl, eller

Kameraet bestod af en kasse, som man kunne skyde de behandlede plader ned i. Fotografen stod bag et mørkt klæde og stillede skarpt ved at skyde linsen frem og tilbage. Eksponeringen foregik ved, at fotografen fjernede et låg fra linsen og satte det på igen.

|| World History Archive/Alamy Stock Photo

det er noget, nogen fandt på, da de skabte billedet. Jeg tror på det, fordi jeg ser på et fotografi. Jeg ved, det er lyset selv, der har aftegnet sig på en plade, og lyset lyver ikke. Kameraet og pladen har fanget skuret med lige bestemt den skævhed, det havde, og betjenten, præcis som nogen havde tegnet ham.

I samtiden var det fuldstændig revolutionerende, at man kunne fremstille sådan et billede, og det gjorde en del mennesker kulrede. For hvordan var det muligt, at lyset, der faldt ind i en lille kasse med en linse, for evigt kunne efterlade så detaljeret og præcist et billede på en plade? Et motiv, der ikke forsvandt, når man lukkede hullet, men som kunne fikseres og bestå? Det var magisk. Det er det stadig, selv om de fotografier, vi tager i dag, er helt anderledes. Selv om de fleste i dag fotograferer digitalt, og lyset ikke længere påvirker en plade med en kemisk forbindelse, men en sensor med elektroder, så giver det stadig denne følelse af nærvær. På en helt anden måde end en tegning eller et maleri. Ganske vist var

der stemmer i 1990'erne, der prøvede at overbevise os om, at det digitale var et jordskred, en radikal omvæltning, der forandrede alt. Softwareproducenten Adobe sendte billedbehandlingsprogrammet Photoshop på gaden i 1989, men da havde kunstnere allerede lavet digitale fotografier, der var helt løsrevet fra virkeligheden, såsom portrætter, hvor ikke blot øjnene, men hele ansigtet sad i nakken. 30 år senere ser vi ind i en fremtid, hvor vi teknisk set kan skabe fantasybilleder, der ligner fotografier, men hvor billedet ikke er skabt ved, at lys påvirker en overflade. Programmet Midjourney, der skaber billeder ved hjælp af AI, kom ud i en betaversion i 2022, og sociale medier blev oversvømmet med billeder, hvor Vladimir Putin (1952-) optrådte som Dracula og Voldemort.

Fotografiske fiksfakserier

Alt det har imidlertid ikke ændret ved, at vi stadig bliver betaget og følelsesmæssigt påvirket af realismen i hovedparten af de fotografier, vi ser på. I 1999 blev kameratelefonen introduceret, og i dag tager vi billeder med vores smartphone, som ikke blot er personlige minder. Vi deler snapshots af morgenduggen i blomsterne eller smilerynkerne ved nogens øje, og selv om de rynker nogle gange bliver fjernet af et filter, så mærker vi hver dag, at de billeder har en særlig forbindelse til virkeligheden. En forbindelse, der ikke kan brydes, ligegyldigt hvor mange digitale fiksfakserier der ellers er i fotografiet. Ja, man kan endda argumentere for, at forbindelsen består, selv om vi kun har AI-genererede fotografier, fordi den går ud over, hvordan fotografi et teknisk set er fremstillet.

Omvendt er det analoge ikke så virkelighedsnært, som vi forestiller os i dag. Det analoge fotografi har aldrig har været et vindue mod verden, som

Fotografiet af en haj, der svømmer langs en bil på en oversvømmet motorvej, dukker op på sociale medier, hver gang der er en stormflod. Det kildekritiske site Snopes fortæller, at det blev delt første gang under stormen Irene i 2011. Senatoren i Texas lod sig snyde af manipulationen efter stormen Hillary i 2023. || Ukendt ophav/ Theverge.com

man har kaldt det. Dels har det haft tusind tekniske begrænsninger, der har sat deres præg på fotografiet, dels har der altid været en proces, hvor man har påvirket billedet under optagelse, fremkaldelse og behandling af billedet. Det bliver blot mindre tydeligt nu, hvor det er fortid, og det digitale fotografi har også være med til at sløre det. For på mange måder har fremkomsten af det digitale bevirket, at man har skabt en modsætning mellem, hvad man tænker på som en objektiv proces, og det digitale, som rammesættes som subjektivt.

Mange fotografer i nutiden vil helt sikkert ryste på hovedet af, at man overhovedet kan tænke på det analoge fotografi som et mere realistisk billede. De er uddannet i at arbejde med fotografiets udtryk og ved, at man også i det analoge fotografi arbejdede professionelt med objektiver og fremkaldelse, med brændvidde, lukker-, eksponerings- og belysnings-tid, med retouchering og iscenesættelse og skabte billeder, der afveg mærkbart fra det, vi kalder virkeligheden. Men for de fleste har muligheden for så tydelig manipulation i det digitale fotografi styrket forestillingen om det analoge som øjeblik-

billeder, hvor fotografen er usynlig. Vi forstår ikke alle fotografiets virkemidler og heller ikke alle de begrænsninger, som fotografiet havde i sin barndom. Det kræver en historie om, hvordan man har arbejdet inden for alle de områder, fotografiet har bredt sig til, siden det blev opfundet. Om fotografierne, men også om alle de mennesker, der arbejdede i atelierernes baglokaler og er helt usynlige i historieskrivningen. Der var en hær af retouchører, der arbejdede med negativ og positiv, og senere var der folk på avisernes redaktioner, der klippede og klistrede livligt og skabte deres egne motiver ud af optagelserne.

Endelig skal man ikke glemme alle de fortolkninger af den fotografiske proces, som siden mediets fødsel har trukket i en mystisk retning. Det, at fotografiet var en aftegning af lys, fik nogle til at mene, at det fjernede noget af virkeligheden eller kroppen, eller at det stod i forbindelse med andre former for energier. Det var en udbredt fortolkning, da fotografiet var noget nyt og spændende, men det døde ikke ud med naturalismens og videnskabens voksende betydning i slutningen af 1800-tallet. I 1840'erne var der mange mystiske forestillinger om, hvad der skete, når man blev fotograferet, mens kameraet senere hen blev en fast ingrediens i arbejdet med at bevise overnaturlige fænomeners eksistens. Det var et helt univers med fantasier og drømmeuniverser, der minder om det, der skabes i *Midjourney*. Jo længere væk vi kommer fra fotografiets fødsel, jo flere børn der vokser op og tænker, at et mørkekammer bare er et rum uden lys, og når de hører ordet Kodak, tænker på den amerikanske rapper Kodak Black (1997-), jo sværere bliver det nok at forstå det analoge fotografi.

Daguerreotypiet

Christian Tuxen Falbe (1791-1849), der havde været generalkonsul i Tunis, bosatte sig i midten af 1830'erne i Paris. Han havde en stor interesse for tekniske nyopdagelser, og i 1838 spidsede han ører, da han hørte om en ny og revolutionerende opfindelse. Der var en mand, for hvem det skulle være lykkedes at fastholde et billede af verden på en overflade. Ikke et billede, han havde tegnet eller malet, men et billede, der var skabt med et apparat. Apparatet var et *camera obscura*, dvs. en kasse med et hul i, hvor lyset faldt ind gennem en linse og dannede et billede på bagvæggen. Det var en velkendt teknik. Det nye var, at dette billede kunne fastholdes. Falbe fandt ud af, hvem manden var, og fik sat et besøg i stand, og han mødtes med Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851), manden, der er gået over i historien som fotografiets opfinder trods det, at Joseph-Nicéphore Niépce (1765-1833) faktisk havde skabt et fotografi allerede i slutningen af 1820'erne. Mødet fandt sted den 6. januar 1839, og Falbe, der gerne ville gøre sine hoser grønne hos kronprins Christian (8.) (1786-1848), skyndte sig at skrive hjem til ham om de magiske billeder, han havde set under besøget. Falbe vidste endnu ikke, hvordan billedet var blevet skabt, og sendte en lidt forvirrende og fejlagtig beskrivelse hjem til prinsen, men han var helt betaget af det, han havde set, nemlig et gadebillede fra Paris. Ud over at have været generalkonsul var han arkæolog og havde netop været på en videnskabelig ekspedition til Kartagos ruiner. Her havde han haft tegnere med, der møjsommeligt havde gengivet de fund, der blev gjort. Nu så han for sig, at fotograferne kunne overtage tegnerens plads. Det gjaldt ikke kun i arkæologien, men også i kunsten og videnskaben, tænkte han.

Brocher og medaljoner med daguerreotypier kunne man bære tæt på kroppen. Det styrkede den følelse af nærhed, som allerede lå i, at den portrætteredes refleksion havde sat sit aftryk på pladen. Manden i medaljonen er ukendt. I dag bærer vi fotografier af vores nærmeste på smartphonen i bukselommen.
|| Ukendt fotograf/Det Kgl. Bibliotek

Dagen efter mødet med Falbe, den 7. januar 1839, introducerede Daguerre fænomenet for det franske Académie de Sciences. Han havde navngivet billedet "et daguerreotypi" efter sit eget navn, men i stedet for at tage patent på teknikken, han havde brugt, frigav han faktisk beskrivelsen af processen, dog mod at få en livslang pension af staten. Alle, der ville, kunne prøve at fremstille et daguerreotypi, og det gav genlyd over hele verden. Den franske avis *Journal des Débats* bragte en artikel om daguerreotypiet, og den blev læst af det finere, fransktalende borgerskab i Danmark. Artiklen blev også oversat til dansk og nåede et større publikum i blade og aviser. Mange læste den sikkert med en vis skepsis. For kunne det nu være rigtigt, at man kunne skabe sådan et billede? Der var brug for en autoritet, der kunne forstå og stå inde for sådan en opfindelse, og den opgave tilfaldt fysikeren H.C. Ørsted (1777-1851). Han var allerede orienteret om det parisiske vidunder, for prinsen havde sendt Falbes brev videre til ham med det samme, og nu havde han også artikler og beretninger at orientere sig i.

Ørsted blev inviteret til at holde foredrag i Selskabet for Naturlærens Udbredelse den 14. februar, hvor han fra talerstolen fortalte om opfindelsen. Dagen efter blev talen bragt i avisen *Søndagen*. Her forklarede han, at daguerreotypiets teknik bestod i,

"at man i et dertil ejendommeligt indrettet camera obscura lader billedet af genstanden falde på en grund, som ved lyset lider en varig forandring, så det rum, som indtoges af billedet, beholder ligesom præget af alle de styrkegrader, som fandtes i det lys, hvoraf det beskinnedes".

Kort sagt, at lyser strømmer ind gennem en linse og rammer en plade, som tager farve efter, hvor stærkt

lyset er i de forskellige områder af billedet. Ørsted udbredte sig derudover om hurtigheden og præcisionen i teknikken. Han istemte koret, der kunne se mulighederne for effektivt at kunne afbilde inden for arkæologien, historievidenskaben og kunsten, vel at mærke som redskab for kunstneren ikke som kunst i sig selv. Samtidig antydede han, hvordan mediet for den, der ikke forstod teknikken eller ikke holdt sig til den, kunne virke nærmest magisk: ”Men nu at fastholde et spor, et præg eller aftryk af lys og skygge, klinger jo for den, som ikke kender de

Louisa MacPherson Bauditz (1841-1915) var datter af Frederik Christopher H. Bauditz (1807-1854). Han var kaptajn og arbejdede som embedsmand på den caribiske ø Sankt Croix, der på daværende tidspunkt var dansk koloni. Familien var blandt de formuende familier, der havde råd til at gå til fotografen i mediets tidlige år. Daguerreotypiet, der er fra 1847, er ydermere håndkoloreret og monteret smukt i en kassette med en lille slå. || Ukendt fotograf/Det Kgl. Bibliotek

ved videnskaben opdagede lysvirkninger, så utroligt, at fabelen næppe har noget mere vidunderligt”.

Et spejl af følelser

En af dem, der hørte klokkerne ringe, var forfatteren H.C. Andersen (1805-1875). Det var ikke sådan, at han ikke forstod processen. Han kunne læse fransk og havde fulgt med i *Journal de Débats* og i danske *Portefeuillen*. Han var også ven med Ørsted, og de har nok diskuteret det nye medium, som ud over navnet daguerreotypi også blev omtalt som et fotografi. ”Foto-” stammer fra græsk *fos*, der betyder lys, og ”-grafi” fra *grafein*, som betyder at skrive, altså ”skrive med lys”. Den grund, som Ørsted talte om, var en sølvbelagt kobberplade, der havde været udsat for joddampe. På pladen skabte lyset billedet, og det var det, der var fotografiet. Det betyder også, at det ikke som de billeder, vi kender i dag, kan reproduceres i uendelighed. Daguerreotypierne var unika, der fandtes kun ét af hver.

Når vi ser daguerreotypier gengivet i bøger i dag, ligner de ethvert andet sort-hvidt fotografi, men i virkeligheden er de meget langt fra det. Daguerreotypier har nærmest en overflade som et spejl, og det kræver, at man vipper dem frem og tilbage, førend man i en bestemt position kan se billedet skarpt. Det ligger som en tynd hinde oven på metallet. Når man affotograferer det og trykker det på papir i dag, forandrer det helt udseende. Præsenterer man børn for ægte daguerreotypier, synes mange, de er lidt uhyggelige. Ét er, at de fremstår meget mørke med den sorte aftegning på metallet, noget andet er, at det virker helt spøgelsesagtigt, når man tipper pladen, og ansigtet pludselig træder frem.

Andersen var ivrig efter at forstå fotografiets teknik, og det var sikkert Ørsted, der leverede den viden, som han brugte i et brev. Her forklarede han,